

ВОЛОДИМИР ЕРМОЛЕНКО

ДАЛЕКІ БЛИЗЬКІ

ЕСЕІ З ФІЛОСОФІЇ ТА ЛІТЕРАТУРИ

РУССО
КАЗАНОВА
МЕСМЕР
ГОФМАН
МІШЛЕ
ФЛОБЕР
ШПІЛЬРЕЙН
ГАРІ
БАРТ
ДЕРРІДА
ЗОНТАГ
ТУРНЬЕ

ВСЛ

ДАЛЕКІ
БЛИЗЬКІ

ВОЛОДИМИР ЄРМОЛЕНКО

ДАЛЕКІ БЛИЗЬКІ

ЕСЕЇ З ФІЛОСОФІЇ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Видавництво **С**тарого **Л**ева

Львів – 2015

УДК 82-3
ББК 84(4УКР)
Є 74

«Далекі близькі» – друга книжка українського філософа та публіциста Володимира Єрмоленка. Це книжка про Руссо, Казанову, Гофмана, Флобера, Дерріда, Зонтаг, Барта, Ґарі – і водночас про близькість, насолоду, невидимість, втрату, повільність та чуттєвість. Це книжка про людей та їхнє життя, їхні болі й радості – і водночас про сенси, що їх ці люди витворювали зі свого досвіду. Це книжка про те, як можна перетворити слабкість на силу, а ваду – на перевагу. Про те, як далекі класики можуть раптом стати близькими – як друзі, як рідні.

© Видавництво Старого Лева, 2015
© Володимир Єрмоленко, текст, 2015
© Романа Романишин, Андрій Лесів,
обкладинка, 2015

ISBN 978-617-679-120-1

Усі права застережено

Дякую моїм батькам, які відкрили для мене світ філософії.

Дякую моїй дружині Тетяні Огарковій, яка навчила мене вслухатися в чужі життя, немов у чарівні музичні звуки.

Дякую моїй доньці Дарині, яка навчила мене розповідати історії. І в чий день народження я закінчив цю книжку.

Дякую моїм друзям Володі Верлоці, Вадиму Менжulinу і Вахтангу Кебуладзе, які навчили мене думки, що мислити і жити – це два береги однієї річки.

Дякую моїм друзям – письменникам Андрієві Бондарю, Толі Дністровому та Богдані Матіяш за те, що навчили мене шукати мудрість у літературі та літературу в мудрості.

Дякую моєму другові Андрієві Кулакову за терпимість до мене.

Дякую всім іншим добрим людям за те, що вони є.

Дякую «Видавництву Старого Лева» за доброту.

ПЕРЕДМОВА

Я завжди хотів наблизити далеких. Чи наблизитися до далеких.

Я пам'ятаю свої відчуття від першої зустрічі з філософськими чи літературними текстами: я торкався старих, укритих пилом книжок, але в них була радість від зустрічі з живими людьми. Ті, хто написав ці книжки, були з плоті й крові, як ми: вони дихали, ходили, вмивалися зранку, їли, випорожнювалися, мріяли, кохали, дратувалися, сварилися, мирилися – так само, як ми.

Мене дратувала манія далекості, яка часом пронизувала ставлення до цих людей. Мені хотілося думати, що класики можуть бути близькими. Не холодними статуями, не пафосними портретами, не далекими міфами і легендами, а близькими. Тими, хто може бути поруч. Друзями чи сусідами.

Я уявляв, наприклад, що Данте, Пруст чи Флобер були моїми друзями чи сусідами. Що я прошу в них сіль, стикаюся з ними зранку в ліфті й прошу їх зробити музику тихіше, коли пізно. Що Гофман заходить у гості кілька разів на місяць. Що з Берґсоном ми

лише вітаємося, хоча він злоститься на нас за минуло-річне, а з Бартом ми, навпаки, вечорами випиваємо.

Адже чи не вчимося ми в «класиків» більше, коли вважаємо їх своїми друзями? Коли прислухаємося до їхніх життів, до їхнього болю та радості, до їхніх досконалостей і недосконалостей, немовби ці люди були поруч із нами? Немовби ми могли заходити до них у гості, гратися з їхніми дітьми й говорити з ними про політику та погоду?

Ця книжка народилася з такого прагнення – прагнення бути близьким до далеких. Класики часто бувають для нас священними мерццями, але виливаючи їх у бронзі та ставлячи їх на п'єдестал, ми увічнюємо їхню смерть, а не їхнє життя. Проте саме їхнє життя і є найцікавішим – саме те, як вони відповідали на свій біль, на свою радість, на свої примхи та свої скорботи. Класики теж мріють, щоб їх вислухали, щоб за ними підглядали у замкову щілину, щоб історія пам'ятала деталі їхніх життів, почуттів та думок. Деталі, які їх оживляють.

Життя і творчість не є різними планетами. А якщо навіть і є, їх сполучено великими мостами (так-так, мостами між планетами!), про які мріяли у ХІХ столітті. Твір чи текст не є замкненою на собі реальністю, він сполучений із життям автора, із його тілом, із його душею, із його гастрономією та з його еротикою. Сполучений сотнями невидимих тунелів.

Ця книжка – про ці тунелі. Про тунелі між життям і творчістю, між емоціями й творами, між насолодою реальною та насолодою уявною, між стражданням

реальним та стражданням уявним. Про підземні води між ними.

Ця книжка також – про ейдоси.

Я вірю, що в творчості кожного автора міститься ейдос – та «ідея», що пронизує його творчість, як стріла; те сім'я, з якого виростає дерево його думок та емоцій. Я не хочу сказати, що цей ейдос обов'язково один, – їх може бути декілька. Але їх не безліч, їх кількість обмежена. Кидаючи це насіння в наші душі, ангели є ощадливими й економними. Ці ейдоси завжди пронизують авторове життя, усю його чи її активність. Її чи його засадничі радості, засадничий біль, засадничий смуток.

У кожного з героїв цієї книжки я намагався знайти ці ейдоси. Завдання ризиковане і в чомусь утопічне, але воно має терапевтичний ефект: шукаючи найголовніших речей у життях інших людей, ви водночас шукаєте ці речі в самих собі.

Спостерігаючи за авторами, яких я люблю, я вчився сприймати їхні життя і їхню творчість як подорожі. «Важливо не те, що інші зробили з нас; важливо те, що ми самі робимо з того, що інші зробили з нас», – говорив Сартр. Життєва подорож – це рух від «я» даного до «я» вільного, від нашого «я», зробленого іншими, до «я», яке ми зробили своїм зусиллям із даного нам матеріалу. Нас ліплять багато речей: час і місце нашого народження; форми, які в нас вкладали наші батьки; наше тіло; наші хвороби; наш характер; історія, в яку ми занурені. Людська творчість ніколи не відбувається «з нічого», ex nihilo, вона завжди ліпить щось із того, що є над головою, навколо,

під ногами, у легенях, перед очима. Людський дух матеріальний, людська «духовність» має смак і запах. Що ми робимо з того, що нам дала природа та історія, як ми виявляємо свою свободу в світі, де ми обмежені сотнями стін, і як з усього цього народжується наш голос, наш власний голос і наша власна мелодія – це загадка, найбільша загадка, найчудесніша загадка.

Я думаю, що ми не зрозуміємо Руссо, не знаючи, що все його життя минуло під знаком смерті матері: смерті, яка дала життя самому Жан-Жаку, смерті як дарунку життя. Ми не відчуємо нерва його письма, якщо не знатимемо, що Руссо боявся говорити на людях і що письмо було для нього заміною його усної німоти. Я думаю, що Флобер залишиться для нас невідомим, якщо ми не знатимемо, що відбулося одного січневого вечора 1844 року на провінційній нормандській дорозі. Гофман буде для нас німий, якщо ми не спробуємо відчувати його страхи – перед хворобою і божевіллям. Ніцше буде для нас чужий, якщо ми не знатимемо, що болі в голові та в очах робили його недієздатним на дві третини року. Сьюзен Зонтаґ стане для нас іншою, якщо ми відчуємо в її текстах сліди боротьби з раком. Думки Сабіни Шпільрейн були би неможливі без її кохання.

Кожен автор щось робить із того, що інші зробили з нього, що історія та географія зробили з нього, що близькі та рідні зробили з нього, і акт творчості є дивною сумішшю вдячності цим іншим і повстання проти них. У цьому конфлікті вся драма, у цій напрузі чути голоси, теми та контртеми; це плюс і мінус, між

якими йде струм життя, і щойно один із полюсів згасне, то згасне й другий – і тиша западе, мертва тиша.

Я далі думаю, що кожен із авторів, яких нам залишила історія, писав також і для мене, особисто для мене, безпосередньо для мене, але й для вас, особисто для вас.

Читаючи їх, уявіть, що вони стають вашими близькими, навіть попри далекість. Що це ваші далекі близькі.

Майже як у вірші геніального київського поета Володимира Верлоки:

Читая Данте

Я думаю, он был почти как мы –
Шалун, проказник, баловень латыни,
И в складках флорентийской влажной тьмы
Он собирал созревшие терцины.

Припомни-ка, наверно сотню раз,
От гибели, спасая в адской гнили,
Как пацана, прожженный скалолаз,
За шиворот ловил его Вергилий.

И вот теперь, его кристальный стих,
Который тьма веков не повредила,
Вновь оживёт в движеньи губ твоих

Улыбкой тайной, этой нежной силой,
Которая живёт во всех живых,
И точно движет солнце и светила.